УДК 336.2:339.5

Вплив податкового навантаження на рівень тінізації економіки України

Цуркан Олег,
здобувач вищої освіти спеціальності 072 Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок
Миколаївський національний аграрний університет
м. Миколаїв, Україна

Анотація: *У роботі виконано дослідження впливу податкового навантаження на інтенсивність тіньових економічних процесів в Україні. Розглянуто основні складові фіскального тиску, зокрема фінансове навантаження на фонд заробітної плати та процеси адміністрування ПДВ. Обґрунтовано необхідність удосконалення податкової політики для зниження рівня тінізації.*
Ключові слова: *податкове навантаження; тіньова економіка; фіскальна політика; податкове адміністрування; ПДВ; фонд оплати праці; детінізація економіки; бюджетні надходження; податкова система України.*

Тінізація економіки в Україні залишається однією з найсуттєвіших загроз для фінансової стійкості держави та рівня її економічної безпеки. Значна частина економічної активності здійснюється поза межами офіційного обліку, що призводить до недонадходження податкових платежів, зменшення можливостей ресурсного забезпечення соціальних програм, оборонної галузі та інфраструктурних проєктів. Обсяги тіньового сектору в структурі національної економіки у різні роки коливалися на рівні близько третини офіційного валового внутрішнього продукту (ВВП) [3], що засвідчує існування проблеми.

Одним із визначальних факторів, який впливає на масштаби тінізації, є податкове навантаження. Згідно з Податковим кодексом України, податкова система охоплює як загальнодержавні, так і місцеві податки та збори, що становлять доходи бюджетів усіх рівнів [1]. Сукупність податкових зобов'язань суб'єктів господарювання та фізичних осіб визначає загальний рівень фіскального тиску на платників податків і зборів.

Податкове навантаження проявляється не лише через номінальні ставки податків, а й через складність процедур адміністрування, кількість звітності, частоту здійснюваних перевірок та рівень регуляторних бар'єрів. Навіть за відносно помірних ставках податків складність адміністрування може створювати додаткові витрати часу та ресурсів, що фактично збільшує реальний податковий тягар. У таких умовах частина підприємців, на жаль, обирає незаконні механізми ведення діяльності (з ухиленням від сплати податків) з метою мінімізації витрат.

Особливо відчутним є податкове навантаження на фонд оплати праці. Сукупність сплати ПДФО, військового збору та ЄСВ забезпечує формування рівня вилучення доходів. На жаль, проблема неформальної зайнятості та прихованих трудових відносин досі залишається актуальною. Високий рівень навантаження на легальну зайнятість створює стимули для виплати заробітної

плати «в конвертах», що призводить до втрат бюджету та дефіциту соціальних фондів.

Податок на додану вартість (ПДВ) є одним із ключових джерел доходів державного бюджету [2]. Складність адміністрування ПДВ, зокрема процедури реєстрації податкових накладних, механізми автоматизованого моніторингу ризиків та можливість блокування операцій, створюють додаткові ризики для бізнесу. У звітах ДПСУ підкреслюється необхідність посилення контролю за схемами мінімізації ПДВ [4]. Водночас надмірна зарегульованість може мати зворотний ефект — стимулювати пошук альтернативних, у тому числі тіньових, способів ведення діяльності.

Спрощена система оподаткування забезпечує ефективну підтримку суб'єктів малого підприємництва. Вона передбачає зменшене податкове навантаження та спрощені процедури обліку. Проте в окремих випадках ця система використовується великими компаніями для оптимізації податкових зобов'язань шляхом дроблення бізнесу. Така практика викривлює конкурентне середовище та знижує ефективність фіскальної політики.

Суттєвий вплив на рівень тінізації має макроекономічна нестабільність. У період воєнного стану державі необхідно забезпечувати стабільне фінансування оборонних і соціальних витрат, це обумовлює посилення фіскальної дисципліни та розширення податкової бази. Водночас зниження платоспроможності населення та руйнування виробничих ланцюгів можуть підвищувати ризик часткової тінізації бізнесу. У кризові періоди спостерігається зростання частки неформальної діяльності [3].

Важливим чинником є рівень довіри до державних інституцій. Якщо платники податків не бачать прозорості у використанні бюджетних коштів, то податкове навантаження сприймається як надмірний примус, що підсилює стимули до ухилення від сплати податкових зобов'язань. У цьому зв'язку ключове значення має цифровізація податкового адміністрування, що сприяє зниженню корупційних ризиків і підвищенню ефективності контролю.

Для зниження рівня тінізації економіки вважаємо доцільним реалізацію комплексу заходів. По-перше, слід оптимізувати структуру податкового навантаження, зокрема поступово оптимізувати податкове навантаження на фонд оплати праці, що сприятиме легалізації зайнятості. По-друге, потребують удосконалення системи адміністрування ПДВ та автоматизації операцій, що дозволять зменшити витрати бізнесу на дотримання податкових вимог. По-третє, необхідно підвищувати прозорість бюджетного процесу та ефективність використання коштів, що зміцнить довіру платників податків і зборів до держави.

Отже, податкове навантаження виступає важливим фактором, що визначає рівень тінізації економіки України. Його вплив має комплексний характер і залежить не лише від ставок податків, а й від якості адміністрування, макроекономічної стабільності та інституційної довіри.

Формування збалансованої податкової політики, що поєднує помірний фіскальний тиск із ефективним контролем і прозорістю, є необхідною умовою

поступової детінізації вітчизняної економіки та зростання рівня офіційного ВВП.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17
2. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17
3. Тінізація економіки: причини та особливості впливу на економічний розвиток URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/37.pdf
4. Податкова запустила «TAX Control», але без визначених правил: юристи попереджають про ризики. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/346630-nalogovaya-zapustila-tax-control-no-bez-opredelennykh-pravil-yuristy-preduprezhdayut-o-riskakh

Анотація: *The study examines how the tax burden influences the scale of the shadow economy in Ukraine. Particular special focus is placed on the key elements of fiscal pressure, particularly payroll taxation and value-added tax administration (VAT). Justifies the need to improve tax policy to decrease the level of economic shadowing.*

Ключові слова: *tax burden; informal economy; taxation policy; tax system administration;VAT; wage fund; de-shadowing of the economy; budget revenues; tax system of Ukraine.*

Науковий керівник:
Бурковська А.В.,
канд. екон. наук, доцентка
кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Миколаївський національний аграрний університет